

30. Suchomliński, W. A. (1987). *Sto rad dla nauczyciela*. Tłumaczył Aleksander Słowiński, Warszawa.

31. Śliwerski, B. (1998). *Współczesne teorie i nurty wychowania*, podręcznik akademicki, Kraków.

32. Wiloch, T. (1963). *Szkoła radziecka na nowym etapie*, «Kwartalnik Pedagogiczny», 1963 nr 4

33. Wiloch, T. (1978). *Wospitanije licznosti w sowietskiej szkole* (rec.) «Wychowanie».

34. Wołoszyn, S. (1998). «*Pedagogika serca*» *Wasyła Suchomlińskiego* [w:] *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, wyd. 2, tom III, wybór i opracowanie Stefan Wołoszyn, Kielce.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

БЫБЛИОК Мариан – доктор педагогических наук, профессор хабицитованный, Куявско-Поморская высшая школа, Быдгощ, Польша.

Наукові інтереси: історія педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BYBLIUK Marian – Doctor of Pedagogical Sciences, a Professor Embezzled, Kujawsko-Pomorskie Higher School, Bydgoszcz, Poland.

Circle of scientific interests: history of pedagogy.

Дата надходження рукопису 29. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрук

УДК: 130.123 : 7 : 371.134 : 371.011.31

КОВАЛЬ Петро Миколайович –

доктор педагогічних наук, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

e-mail: Petro_koval239@ukr.net

ДУХОВНО-МИСТЕЦЬКА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРАЦЯХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна підготовка педагогів сучасної школи сьогодні є найбільш важливою проблемою вищої освіти, оскільки саме вони забезпечують подальший розвиток як особистості, так і суспільства в цілому. В сьогоденних умовах вища освіта має великий потенціал у виборі різноманітних новітніх технологій навчання та використання різноманітних засобів. Однак, використання мистецтва для професійної підготовки та формування високих моральних і духовних якостей майбутнього педагога залишається поза увагою викладацького складу вищих педагогічних закладів та вчительства. Адже саме мистецтво сприяє розвитку особистості, яка здатна проявити себе як творчо-пошукова індивідуальність, що є невід'ємною складовою майбутнього фахівця будь якого профілю, а не тільки людей мистецтва, оскільки творчість є великою рушійною силою у пошуку новітніх технологій в різних галузях. І тому поєднання духовного через використання мистецького потенціалу дасть можливість зберегти все найцінніше для майбутніх поколінь як у природі, так і в культурно-мистецькому арсеналі.

Мистецтво – це культурна сила розвитку суспільства. Тому важливим елементом професійної підготовки майбутніх педагогів мають бути засоби мистецтва, які несуть у собі основні складові духовного розвитку, що здійснюється через взаємозв'язок між

викладачем і студентом. Тобто у співпраці викладача і студента на заняттях відбувається формування того духовного багатства, яким має володіти майбутній педагог [3].

Сучасна українська школа в основному сьогодні зорієнтована та те, щоб дати дітям якомога більше знань. Проте, така позиція часто призводить до значних прогалин у підготовці дітей до тих реалій з якими вони зустрічаються у житті. Тобто, набуття компетентностей якими вона повинна керуватись у своєму повсякденному житті. Тому використання досвіду багатьох відомих педагогів, зокрема В. О. Сухомлинського, було б значним внеском у підготовці майбутніх педагогів в опануванні науки життя.

Далекоглядність В. О. Сухомлинського ми можемо вбачати в його працях де він писав: «Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з навколишнього світу, – від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоденній малюк» [11, с. 15].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велика кількість наукових праць з проблеми використання мистецтва у формуванні гармонійно розвиненої особистості напрацьовані такими науковцями, як О. Апраксина, Г. Васянович, Г. Ващенко,

К. Василенко, В. Верховинець, В. Діденко, І. Зязюн, Т. Іванова, А. Іваницький, Ю. Косенко, М. Лещенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, С. Русова, В. Сухомлинський, О. Федій та ін., в яких вони визначають мистецтво як важливий засіб у формуванні духовно-творчої особистості, збереження культури та ідентичності народу. У їхніх історично-педагогічних працях доведено, що мистецтво упродовж усієї історії розвитку людства було невід'ємним компонентом формування гармонійно розвиненої особистості.

Мета статті. Стаття зорієнтована на професійну підготовку майбутніх педагогів шляхом використання засобів мистецтва як важливої складової духовного розвитку особистості. У статті акцентується увага на необхідності навчання мистецтва життя та життєтворчості підростаючого покоління, наголошуючи на пріоритеті в освітньо-виховному процесі парадигми творення і творчості у відповідь на зростаючий попит на творчий потенціал людини, її здатність до самоорганізації, творчого самовираження. Невипадково всі розвинуті країни світу першочергово формують людський потенціал (Г. Філіпчук), розвиток і збагачення її творчих можливостей. Суспільство, яке не враховує змін, що відбуваються в цьому напрямі у цивілізаційному, соціокультурному розвитку світу, приречене на відставання у своєму розвитку – як соціально-економічному, так і людському [4].

У таких умовах професійна підготовка майбутнього педагога, спрямована на гармонізацію професійних і особистісних компонентів його готовності до професійної діяльності. В. Сухомлинський писав, що творення людини є найвищою напругою всіх духовних сил. Це і життєва мудрість, і майстерність, і мистецтво. Найважливішим завданням для себе відомий педагог вважав педагогічну діяльність, яка була пронизана любов'ю до дітей. Ось як він про це говорить: «Що найголовнішим було у моєму житті? Без вагань відповідаю: любов до дітей» [11, с. 7].

Виклад основного матеріалу дослідження. У даний час домінантою навчально-виховного процесу має бути підготовка педагога, здатного вийти за рамки власного предмета і перенести студента в площину художньо-образного мислення, що підніме його на вищий рівень творчого мислення. Професійна підготовка майбутнього фахівця передбачає високопрофесійну педагогічну діяльність і має ґрунтуватися на тих науково-педагогічних дослідженнях, у яких розкриваються процеси формування світоглядних позицій педагога. У першу чергу, це твори класиків-педагогів – А. Макаренка,

В. Сухомлинського, К. Ушинського, де утверджується ідея виховання педагога високої духовної і професійної педагогічної культури, гуманіста, творчої особистості, здатної змінити себе і світ. Тобто, мова іде про те, на скільки різнобічним, далекоглядним і передбачливим має бути педагог. А якщо більш конкретно, то йдеться про професіоналізм вчителя.

О. А. Дубасенюк професіоналізм учителя визначає як психолого-педагогічний феномен, який ґрунтується на педагогічній культурі та професійній самосвідомості, що являє собою складну діалогічну взаємодію педагогічного мислення, педагогічних здібностей, професійних знань та вмій, індивідуальних характеристик учителя, які виявляються в його духовності, інтелігентності, гуманності й реалізуються в творчій педагогічній діяльності [1].

Педагогічний професіоналізм – це реалізована в педагогічній діяльності професійна індивідуальність учителя певного фаху, що забезпечує успішність і якісну характеристику діяльності.

Професійна підготовка майбутнього педагога передбачає застосування мистецтва у формуванні його як особистості, котра в майбутньому могла б забезпечити високий культурний рівень професійної діяльності та визначитися в духовно-ціннісних орієнтирах. Адже мистецтво, це культурна сила розвитку суспільства.

К. Ушинський зазначав, що будь-яка практична діяльність, спрямована на задоволення духовних потреб людини, є великим мистецтвом, а педагогіка як наука – вище мистецтво, оскільки задовольняє найбільшу з потреб людини і людства в цілому – їхнє прагнення до вдосконалення. Заслуга К. Ушинського полягає в тому, що він розглядав педагогіку не тільки як науку і мистецтво, а й у їхньому гармонійному поєднанні фізичного, розумового й морально-духовного вдосконалення. «Педагогіка не наука, а мистецтво – найбільше, найскладніше, найвище й найнеобхідніше з усіх мистецтв. Мистецтво виховання спирається на науку. Як мистецтво складне й багатогранне, воно спирається на велику кількість обширних і складних наук (три найголовніші з них – фізіологія, психологія та логіка); як мистецтво, воно, крім знань, потребує здібностей і нахилів; і, як мистецтво ж, воно прагне до ідеалу, якого вічно намагаються досягти і який цілковито ніколи недосяжний: до ідеалу досконалої людини» [12, с. 192]. «Ви навчаєте дитину яким-небудь п'яти невідомим їй словам і бачите, що вона мучиться над ними довго і даремно, але зв'яжіть з малюнками двадцять таких слів – і дитина засвоїть їх

швидко». У помислах видатного педагога ми знаходимо підтвердження того, що вмiле використання засобiв мистецтва в навчально-виховному процесi допомагає учням краще засвоїти знання та пізнати навколишній світ – природу і життя людини.

У сучасних умовах мистецтво переходить із сфери духовного у сферу матеріального. За таких умов воно втрачає своє найбільш важливе призначення – формувати в молодого покоління ті морально-духовні цінності, які вироблялися впродовж багатьох століть. Втім, незважаючи на матеріалізованість використання мистецтва, сьогодні воно не втратило своєї важливості, а навпаки, стало значно затребуваним у плані формування творчої особистості та розвитку її індивідуальності. Адже саме на нього покладаються великі надії у відродженні національних і культурних надбань, які передавалися з покоління в покоління нашими батьками. А це є важливий засіб у підготовці майбутніх педагогічних.

Сила мистецтва в його цілісному впливі на людину, що пояснюється образною природою художніх витворів. Дослідники, намагаючись зрозуміти природу мистецтва, бачили в ньому засіб спілкування між людьми та джерело пізнання світу, своєрідне кодування інформації про історичні періоди та народи, розглядали мистецтво як текст та знакову систему, як гру, задоволення, прояв ірраціонального та несвідомого начала в людині, бачили в ній спосіб самовираження та самосвідомості людства через особистість художника. Тобто, можна стверджувати, що мистецтво є знакова система. Надзвичайного значення мистецтву надавав (Л. Фейнберг), який теж відмічав про мистецтво як знакову систему. Він говорив, що мистецтво у всіх випадках важливе. В першому воно є просто великим свідком і фактором радості життя, і в другому, могутнім засобом зміцнення переконання в правильності вибраної мети та духовного відродження людства.

Слід зазначити, що мистецтво володіє надзвичайно потужною здатністю розвивати людину з найкращих позицій. В. Соловйов у своїй філософській праці «Загальний смисл мистецтва» говорить про те, що мистецтво своїм кінцевим завданням необхідно втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й насправді – повинно одухотворити, переісторизувати наше дійсне життя. Якщо скажуть, що таке завдання виходить за межі мистецтва, то запитуйтеся: хто встановив ці межі? В історії ми їх не знаходимо [6].

Мистецтво – водночас і творення, і пізнання світу, і спілкування. Воно покликане виховувати художній смак людини, розвивати її здатність до творчості за законами краси.

Прекрасне твориться через почуттєве сприйняття людиною навколишньої дійсності, на чому наголошує І. Зязюн, і саме через почуття впливає на неї з великою силою, виховуючи через любов до прекрасного моральні якості. Коли прекрасне проходить через нашу кров, наші почуття, слухання музики, читання художньої літератури, перегляд фільму, відвідування театру та ін., наше життя наповнюється духовною красою, набуває нового змісту. Мистецтво є духовною потребою людини, воно, як повітря, без якого людина не може жити, без нього вона задихається, їй стає тісно і незатишно в житті.

Оскільки на емоції найбільш сильний вплив здійснює мистецтво, то воно стає одним з найвпливовіших засобів професійної підготовки студентів педагогічних навчальних закладів та формування їх естетичної сфери. Основними складниками естетичної сфери І. Зязюн називає потреби, емоції та почуття, смаки, погляди, ідеали. «Естетичний досвід через свої складові – спеціалізовані емоції і почуття, що обов'язково зумовлюють вольову діяльність, регулює людську поведінку, спрямовує дії людини на предмет, здатний задовольнити людську потребу» [2, с. 75].

Неодноразово у своїх працях В. Сухомлинський порушував питання розвитку здібностей та обдарованості, будучи переконаним, що нездібних дітей немає. «Немає дітей обдарованих і необдарованих, талановитих і звичайних. Обдаровані, талановиті всі без винятку діти. Розпізнати, виявити, розкрити, виростити, виплекати в кожного учня його неповторно індивідуальний талант – це означає піднести особистість на високий рівень розвитку людської гідності» [9, с. 96].

Педагогічна майстерність майбутнього педагога значною мірою визначається рівнем його зайнятості у мистецько-творчих колективах навчального закладу. Адже мистецтво активізує процес пізнання прекрасного, усвідомлення власної причетності до культури свого народу, змінює духовно-моральний світ особистості; формується особливе, активне ставлення до творчості і, як результат, до професійної діяльності. Людина, на думку В. Сухомлинського, не хоче бути пасивним споживачем духовних благ і цінностей, вона прагне бути творцем, оскільки творчість є найважливішою умовою повноти її духовного життя. Творчість – те джерело натхнення, яке відшліфовує чуйність душі, без чого не може бути справжньої вихованості, справжньої культури [10].

Мистецько-творчі колективи – головний засіб виховання високих моральних якостей, естетичних смаків, що зміцнює дисципліну

юнаків і дівчат, виробляє колективну відповідальність за доручену справу. Педагогічна діяльність має взаємопослугувати і взаємозабезпечувати навчально-виховний процес засобами морально-естетичного і духовного змісту. Тому необхідно поза навчальну роботу з студентською молоддю вивести на значно вищий рівень, щоб така діяльність стала частиною їхнього життя. Слід зазначити, що деякі форми мистецько-творчої позааудиторної діяльності можна використовувати у проведенні семінарсько-практичних та лекційних занять для студентів ЗВО.

Саме тому, В. Сухомлинський наголошував на необхідності системного підходу у залученні дітей до творчих колективів в яких постійного ускладнюються завдання, зміст, форми і методи відповідно до віку учнів та рівня їхнього розвитку: від сприйняття краси природи – до складання казок віршів, творів-мініатюр, створення етюдів; від сприйняття творів мистецтва – до їх глибокого аналізу; від простих спостережень – до активної творчої діяльності, стимулювання прагнення жити і творити за законами краси [5, с. 37].

Пісня, музика, танець, це саме те, що увесь час супроводжує дитину у житті. Щоб бути високопрофесійним педагогом, необхідно у своїй педагогічній діяльності використовувати такі види мистецтва. Адже саме вони забезпечують позитивний емоційний стан дитини. Визначаючи важливість мистецтва у розвитку дитини В. Сухомлинський наголошував: «Музика – уява – фантазія – казка – творчість – така доріжка, йдучи якою, дитина розвиває свої духовні сили» [7, с. 66].

Займаючись з дітьми у танцювальних гуртках В. Сухомлинський наголошував: «Передусім дбайте про те, щоб рука стала для підлітка тонким, віртуозним інструментом праці, зв'язаним тисячами ниток з мозком. Свідоме і вмале керування рухами свого тіла починається з керування рукою, із зворотного впливу руки на мозок, завдяки якому виробляється пластичність, чутливість, взаємодія систем: рука – мозок, тіло – мозок, праця – мозок» [7, с. 368].

Тобто, майстерність педагога визначається за результатами його професійної діяльності. Саме його педагогічна діяльність здатна забезпечити гармонійний розвиток школяра як особистості. «У руках кожного педагога, – писав учений, – доля десятків, сотень людських життів. Доторкніться до серця, до душі вихованця дбайливою люблячою рукою, відкрийте в ньому майстра-творця, і людина заграє своїм неповторним сяйвом, як починає сяяти коштовний камінь у

руках ювеліра, що зумів розкрити за сірою, непривабливою зовнішністю чарівне сяйво... Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина – неповторна!» [10, с. 96].

В. Сухомлинський наголошував: «Піднімайте себе в очах своїх дітей тим, що діти бачитимуть: вищим сенсом вашого життя є засів того зерна, з якого виростає буйна парость людського щастя» [8, с. 159].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. І тому значення мистецтва в сучасному світі неухильно зростає, воно слугує тим каталізатором який здатний внести серйозні корективи у виробленні таких якостей як сили волі, характеру, стійкості до різного роду дешевих спокус, оскільки протистояти явищам бездуховності, зневаги до мистецьких надбань людства можна лише шляхом удосконалення творчих потенцій суспільства, усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей і розуміння перспективи гуманітарного розвитку культури.

Отже, важливим і водночас найскладнішим компонентом освіти, як показала практика, є не тільки високий рівень професійних знань, а також духовне й моральне виховання молоді, оскільки без цих якостей професіоналізм втрачає цінність. За таких умов, мораль може бути стійкою, коли вона формується на зразках високої культури, національного і світового мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога / О. А. Дубасенюк / дисертація д-ра пед. наук.: 13.00.04 Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, Київ, 1996. – 453 с.
2. Зязюн І. А. Духовні чинники елітарної особистості // І. А. Зязюн // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі: [збірка матеріалів Міжнародного конгресу. IV Слов'янські педагогічні читання. – Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2005. – 338 с.
3. Коваль П. М. Психолого-педагогічні чинники педагогічної дії в системі учитель – учень, викладач – студент // П. М. Коваль // збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 8. – С. 143–148.
4. Мистецтво життєтворчості особистості: наук.-метод. посіб.: у 2 ч. / Ред. рада: В. М. Доній, Г. М. Нессен та ін., Київ, 1997. – Ч. 1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
5. Постельняк А. І., Сухомлинський В. О.: діалог із сучасністю / А. І. Постельняк. – Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2003. – 178 с.
6. Соловьев В. С. Сочинения : в 2-х т. / В. С. Соловьев. – Москва, 1998. – 824 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 3. – Київ: Рад. школа,

1976. – 670 с.

8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1978. – 263 с.

9. Сухомлинський В. О. Людина неповторна. *Вибрані твори*: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 80–96.

10. Сухомлинський В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – Москва, 1975. – 262 с.

11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори*: в 5 т. / В. О. Сухомлинський – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–282.

12. Ушинський К. Д. *Вибрані твори* / К. Д. Ушинський. – Київ, 1983. – Т. 1. – С. 192–205.

REFERENCES

1. Dubasenyuk, O. A. (1996). *Teoretychni i metodychni osnovy vykhovnoyi diyalnosti pedahoha*. [Theoretical and methodological foundations of educational activity of the teacher]. Kyiv.

2. Zyazyun, I. A. (2005). *Dukhovni chynnyky elitarnoyi osobystosti*. [Spiritual factors of elitist personality]. Cherkasy.

3. Koval, P. M. (2011). *Psykhologo-pedahohichni chynnyky pedahohichnoyi diyi v systemi uchytel – uchen, vykladach – student*. [Psychological and pedagogical factors of pedagogical action in the system teacher – student, teacher - student]. Ivano-Frankivsk.

4. *Mystetstvo zhyttyetvorchoosti osobystosti: nauk.-metod. posib*. (1997). [The art of life-creation of personality]. Kyiv.

5. Postelnyak, A. I. (2003). *V. O. Sukhomlynskyu: dialoh iz suchasnistyuu*. [Sukhomlynsky V. O. : Dialogue with the present]. Kirovohrad.

6. Solovev, V. S. (1998). *Sochynenyua*. [Compositions]. Moscow.

7. Sukhomlynskyu, V. O. (1976). *Vybrani tvory*.

[Selected Works]. Kyiv.

8. Sukhomlynskyu, V. O. (1978). *Batkovska pedahohika*. [Parent Pedagogy]. Kyiv.

9. Sukhomlynskyu, V. O. (1977). *Lyudyna nepovtorna*. [A man is unique.]. Kyiv.

10. Sukhomlynskyu, V. A. (1975). *O vospytanyu*. [About education.]. Moscow.

11. Sukhomlynskyu, V. O. (1977). *Sertse viddayu dityam*. [I give my heart to the children.]. Kyiv.

12. Ushynskyu, K. D. (1983). *Vybrani tvory*. [selected works]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОВАЛЬ Петро Миколайович – доктор педагогічних наук, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: методика навчання хореографічних дисциплін у вищій школі, підготовка майбутнього фахівця до педагогічної діяльності з використанням засобів мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOVAL Petro Nikolaevich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Professional Techniques and Technologies of Elementary Education of the Precarpathian National University named after. V. Stefanyk

Circle of scientific interests: methodology of teaching choreographic disciplines in high school, preparation of a future specialist for pedagogical activity with the use of means of art.

Дата надходження рукопису 07. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов

УДК 811.161.2(07)

КУЧЕРЕНКО Ірина Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри практичного мовознавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: kucherenkoia@ukr.net

МАМЧУР Лідія Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичного мовознавства Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: mamchur_l@ukr.net

УРОК ЯК ФУНКЦІЙНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування проблеми. У сучасному освітньому просторі утвердилася загальна тенденція акцентуалізації навчально-виховного процесу на особистісно орієнтоване, компетентісно спрямоване,

комунікативно-діяльнісне навчання. Виховання мовної особистості учня як національно свідомого майбутнього громадянина України – найголовніша мета шкільної мовної освіти і завдання вчителя-